

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської
філології
Маріупольського державного
університету*

ПРОБЛЕМА РОЗУМІННЯ Й ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПАРТНЕРА У МОВНІЙ ВЗАЄМОДІЇ

В умовах сучасного стрімкого розвитку зв'язків України у сфері економіки, політики та соціально-культурної сфери збільшується роль іноземної мови як засобу комунікації й інтеграції у світове суспільство. Постає питання про формування і розвиток міжкультурної компетенції у студентів вищих навчальних закладів. Таким чином, курс іноземної мови, який вводиться для студентів ВНЗ, спрямований на формування міжкультурної компетенції, виховання толерантності до культурних відмінностей і комунікативних навичок задля успішної праці у умовах мультикультурного середовища.

У педагогічній теорії відображені проблеми професійно орієнтованого навчання іноземним мовам, які висвітлюються у роботах учених: І. Гальперіна, Р. Міньяр-Белоручева, Л. Щерби. І. Зимня, М. Акіпова, Р. Клоуз, Т. Хатчінсон. Концепції особистісно-орієнтованої освіти досліджували І. Зимня, М. Акіпова, І. Якиманська, В. Загвязинський.

Дослідженню проблеми формування комунікативної компетентності присвячені праці Н. Алмазова, І. Зимньої, В. Козлова, Р. Оксфорда. Теорія комунікативної компетентності розглядалася у працях Н. Хомського, Д. Хаймса, М. Вятютнева. Теорію мовної особистості та міжкультурної комунікації досліджували Ю. Караулов, Д. Гудков, В. Красних, В. Телія, А. Вежбицька.

Саме поняття міжкультурної комунікації виникає у середині ХХ століття і пов'язане з іменами таких учених, як Е. Голл, К. Клакхон, А. Кребер, Р. Портер, Д. Трагер, Л. Самовар. Теорії міжкультурної комунікації, що намагалися пояснити даний феномен з різних точок зору, розробляли західні дослідники К. Бергер, С. Гантінгтон, Е. Гірш, Е. Голл, Г. Гофстеде, С. Даль.

В Україні предметне поле досліджень у рамках проблематики «міжкультурна комунікація» тільки формується. Цю проблему розробляють у різнопланових працях В. Андрущенко, Н. Висоцька, О. Гриценко, Л. Губерський, І. Дзюба, П. Донець, В. Євтух, А. Єрмоленко, Г. Касьянов, М. Кушнарєва, Л. Нагорна, А. Приятельчук, М. Обушний, П. Скрипка.

Тому малодослідженою залишається проблема формування міжкультурної комунікації у студентів філологічного напрямку навчання

Мета дослідження – обґрунтувати теоретичні й методичні засади розвитку міжкультурної комунікації у процесі викладання англійської мови у ВНЗ.

Проблемами міжкультурної комунікації цікавляться представники різних наук і лінгвістичних галузей: антропології, психології, етнориторики, фольклористики, етнографії мовлення, етнолінгвістики й лінгвокультурології, теорії комунікації тощо.

Для вивчення міжкультурної комунікації істотно теоретико-методологічне значення мають праці в області культурології, соціології, філософії, етнології, етнографії, лінгвістики таких учених, як В. Антонов, М. Арутюнова, Ю. Бромлей, А. Вежбіцька, Г. Гачев, Т. Дейк, О. Пеліпенко, Л. Уайт, Б. Успенський, І. Яковенко та інші. Дослідження цих авторів сприяють розумінню цілісності і комплексності проблем міжкультурної комунікації і взаємозв'язку мовних і соціокультурних явищ.

На ланах вітчизняної науки проблеми теорії міжкультурної комунікації у своїх дослідженнях висвітлює Л.В. Кулікова. У своєму монографічному дослідженні авторка зазначає, що міжкультурна комунікація, попри амбівалентність самого терміну, бурхливо розвивається останнім часом. Сьогодні, коли Земля перетворюється на «глобальне село», що неминуче тягне за собою більш інтенсивний обмін між різними культурами, розробка теоретичних і практичних проблем міжкультурного спілкування уявляється стратегічною необхідністю [2, с. 14].

У рамках свого дослідження авторка виокремлює культурно-антропологічний підхід як домінуючий для розуміння і аналізу міжкультурної комунікації. Авторкою систематизовано та виділено ключові моменти теорії міжкультурної комунікації з точки зору культурно-антропологічного підходу.

У монографії обґрунтовується правомірність статусу міжкультурної комунікації як самостійної науки з власним предметом дослідження і своїм понятійним апаратом; підсумовуються досягнення багатьох фахівців, які досліджували загальні і приватні питання, що відносяться до «території» нової дисципліни; аналізуються основні концепції, що внесли істотний внесок у теорію міжкультурної комунікації. Значне місце у роботі займають уявлення і авторська інтерпретація моделей культур і категорій культурної варіативності, найбільш релевантних для розуміння і пояснення процесів міжкультурної взаємодії.

Останні параграфи монографії ілюструють положення про те, що будь-яка комунікація, пов'язана з культурною варіативністю, може стати джерелом міжкультурних непорозумінь, у тому числі взаємодія культур (субкультур) у рамках однієї і тієї ж країни [2, с. 15].

Проблема міжкультурної комунікації цікавить не тільки вітчизняних, але і багатьох зарубіжних науковців. Російський науковець П.В. Сисоєв виділяє п'ять ознак, які не можуть бути притаманними навчання міжкультурної комунікації: 1) коли учні знайомляться виключно з культурою країни іноземної мови, особливо з якоюсь окремою соціальною групою; 2) коли традиційно не представлені групи (американські індіанці, австралійські аборигени, маорі) показуються поза контекстом культури оточуючої; 3) коли в учнів формується негативне відношення до якоїсь із культурних груп країни іноземної або рідної мови; 4) коли полікультурна освіта нібито вміщена в одному окремому підручнику або посібнику; 5) а також, коли не формується активна життєва позиція учнів і не відбувається розвиток їхнього критичного мислення [7, с. 5].

Об'єктивною підставою для міжкультурної комунікації є відмінності між культурами, що складаються у процесі формування кожної етнічної культури. Життєдіяльність і відносини людей визначаються наявними у тій чи іншій культурі нормами, які регулюють практично всі області людського мислення і поведінки і впливають на характер сприйняття, оцінки і міжособистісних відносин. Освіта, виховання, історична пам'ять, традиції, звичаї і мова виробляють систему орієнтацій, що допомагає людям успішно справлятися з життєвими ситуаціями і різними проблемами. Усвідомлення особливостей власної культури відбувається при контакті з людьми, які у своїй поведінці керуються іншими культурними нормами. При цьому такого роду взаємодія найчастіше пов'язана з дискомфортом або породжує конфліктні ситуації і вимагає ґрунтовного дослідження. Прагнення зрозуміти чужі культури і поведінку їх представників існує стільки ж часу, скільки існує культурне та етнічне розмаїття людства. Настільки ж стародавнім, як і бажання досягнути інші культури, є прагнення не брати до уваги інші культури або розглядати їх як недостойні, оцінюючи носії цих культур як людей другого сорту, вважаючи їх варварами, в яких немає ні культури, ні особистісних якостей і взагалі якихось різновидів людської гідності.

Спілкуючись, кожна людина намагається так вибудувати свою поведінку, щоб вона відповідала рольовим очікуванням партнерів. Попри це нерідко рольова поведінка створює особливі рольові бар'єри, що перешкоджають встановленню довірливих стосунків між людьми чи навіть призводять до виникнення міжособистісних конфліктів. Соціальна значущість конфліктів різна і залежить від цінностей, які покладено в основу міжособистісних стосунків.

Сприймання соціальних об'єктів відрізняється від сприймання предметів, бо індивід, якого сприймають, не пасивний і не байдужий до суб'єкта, який сприймає. Більше того, спілкування можливе лише тоді, коли люди, які вступають у взаємодію, можуть оцінити рівень взаєморозуміння і встановити, яким саме є партнер по спілкуванню. Тому учасники спілкування намагаються відтворити у свідомості внутрішній світ один одного, зрозуміти почуття, мотиви поведінки, ставлення до значущих об'єктів. Пізнаючи один одного, люди мають змогу краще і надійніше оцінити перспективи спільної діяльності [6].

Для побудови образу партнера використовують такі засоби, як ідентифікація і рефлексія.

Адекватність процесу міжособистісного розуміння забезпечується завдяки дії певних психологічних феноменів, серед яких треба виділити передусім ідентифікацію. Термін «ідентифікація» має кілька значень. У проблематиці спілкування ідентифікація – це уявний процес уподібнення себе партнеру по спілкуванню з метою пізнати і зрозуміти його думки і уявлення. У психології ідентифікація розглядається як самоотождотчення особистості з певним зразком, людиною, групою, як формування власної ідентичності, індивідуальності, а також як фундаментальний механізм не тільки когнітивної, а й афективної та регуляторної сфер психіки, особистості загалом. Припущення щодо внутрішнього стану, намірів, мотивів і почуттів іншої людини ґрунтуються на спробі поставити себе на її місце. Ідентифікація тісно пов'язана з емпатією – здатністю проникати в емоційний стан іншої людини шляхом співпереживання. Проте це не те саме. Людина може ідентифікувати себе з партнером, подумки поставивши себе на його місце, але не обов'язково переживатиме його емоційний стан [4].

Під емпатією також розуміється уявний процес уподібнення себе іншій людині, але з метою «зрозуміти» переживання і почуття пізнаваною людиною. Слово «розуміння» тут використовується в метафоричному сенсі – емпатія є «афективне розуміння».

Як видно з визначень, ідентифікація і емпатія дуже близькі за змістом і часто у психологічній літературі термін «емпатія» має розширене тлумачення – у нього включаються процеси розуміння як думок, так і почуттів партнера по спілкуванню. При цьому, говорячи про процес емпатії, потрібно мати на увазі і, безумовно, позитивне ставлення до особистості.

Це означає два моменти: по-перше, прийняття особистості людини у цілісності; по-друге, власна емоційна нейтральність, відсутність оціночних суджень про те, що сприймається. Розглядаючи вплив ідентифікації на особливості міжособистісного відображення в онтогенезі, можна виділити імітацію як перший рівень, етап ідентифікації. Сутність імітації полягає у безпосередньому відбитті у діях і вчинках стосунків між людьми [4].

До вербальних соціально-символічних засобів також відноситься навмисна імітація тієї або іншої вимови, закріпленої за певною групою людей. Помічено, що ми пристосовуємо нашу мову до мови партнера у тому випадку, якщо він нам подобається. З іншого боку, коли ми хочемо звільнитися від співрозмовника чи групи, ми можемо підкреслити відмінності у нашій мові. Наприклад, канадці, які проживають у Франції, віддають перевагу тим політичним діячам, які виголошують публічні промови англійською мовою із сильним французьким акцентом [1, с. 189-207].

У розумінні іншої людини важливу роль відіграє ступінь розвитку уяви, що дає нам змогу подумки поієсти місце партнера по спілкуванню. Треба з'ясувати, як та чи інша людина буде нас розуміти. Вміння бачити ситуацію не тільки своїми очима, а й очима партнера має назву рефлексії. Здатність до рефлексії формується у суб'єкта міжособистісного розуміння поступово і розвинена у різних людей неоднаково. Дія феномена рефлексії, як і ідентифікації, розгортається на кількох рівнях [8].

Рефлексія (лат. *Reflexio* – відображення) – усвідомлення суб'єктом того, як його сприймає партнер по спілкуванню [6].

Зміст міжособистісного сприйняття залежить від характеристик як суб'єкта, так і об'єкта сприйняття тому, що будь-яке сприйняття є і певна взаємодія двох учасників цього процесу, причому взаємодія, що має дві сторони: оцінювання один одного і зміна якихось характеристик один одного завдяки самому факту своєї присутності. У першому випадку взаємодія можна констатувати по тому, що кожен з учасників, оцінюючи іншого, прагне побудувати певну систему поведінки. Якби кожна людина завжди мала у своєму розпорядженні повну інформацію про людей, з якими він вступає у спілкування, то він міг би будувати тактику взаємодії з ними досить точно. Однак у повсякденному житті індивід, як правило, не має подібної точної інформації, що змушує його приписувати іншим причини їх дій і вчинків. Причинне пояснення вчинків іншої людини шляхом «приписування» йому почуттів, намірів, думок і мотивів поведінки, називається каузальною атрибуцією (від лат. «кауза» – причина, «атрибуція» – приписування). «Приписування» здійснюється на основі подібності поведінки з якимись іншими зразками, що були у минулому досвіді суб'єкта сприйняття, або на основі аналізу власних мотивів, передбачуваних в аналогічній ситуації (у цьому випадку може діяти механізм ідентифікації) [4].

Найчастіше це буває за дефіциту інформації про партнера, що змушує орієнтуватися на «гарну» чи «погану» людину. Як правило, каузальна атрибуція здійснюється не усвідомлено – на основі ідентифікації партнера з якоюсь знайомою людиною або шляхом віднесення його до певної групи осіб, про яку вже є певні уявлення. У таких випадках люди можуть робити безпідставні висновки, ґрунтуючись не на причинно-наслідкових відношеннях, а на випадкових асоціаціях. Наприклад, усіх осіб з великим лобом вони вважатимуть розумними, огрядних – добродушними, тих, хто має жорстке волосся, – хоробрими тощо [6].

Необхідність у каузальній атрибуції з'являється у тих випадках, коли виникають несподівані перешкоди та труднощі на шляху спільної діяльності. Тоді люди вдаються до каузальної атрибуції своєї або чужої поведінки і намагаються таким чином вплинути на подальші події. Причому, чим більші труднощі зустрічаються нам при взаємодії, тим більш серйозно ми підходимо до пошуку причин цих труднощів.

Іноді передбачити поведінку партнера неможливо. І для того, щоб зрозуміти його наміри нам потрібно поглянути на події очима іншої людини, у науці це має назву – децентрація.

Децентрація – це «механізм подолання егоцентризму і означає перетворення власних образів, понять і уявлень шляхом прийняття у розрахунок можливих точок зору інших людей» [3].

Можна зробити висновок: щоб передбачити поведінку партнера, потрібно поглянути на ситуацію його очима.

Розглянемо найбільш розповсюджені помилки у прогнозуванні поведінки партнера, які найчастіше бувають викликані наступними причинами:

1. Недостатність знань про партнера, судження про його характер на основі одного значущого вчинку або вибудування його образу, представляючи лише окремі риси.

2. Не врахування того, що поведінка людини відрізняється від поведінки стереотипу у силу його індивідуальних особливостей.

3. Недостатня поінформованість про ситуацію, в якій опинився партнер.

Спіраючись на знання особливостей і механізмів сприйняття людьми один одного, можна дати деякі рекомендації.

1. Розвивати спостережливість, звертати увагу на всі особливості зовнішнього вигляду та психологічного складу людини.

2. Прагнути отримати про людину повну інформацію.

3. Давати по можливості повну інформацію про себе.

4. Говорити з партнером його мовою.

5. Розмовляти з партнерами у зручному місці, у спокійній обстановці.

6. Не піддаватися впливу попередньої інформації про партнера.

7. Пояснювати свої дії.

8. Об'єктивно оцінювати партнера і робити висновки неупереджено [3].

На правильність сприймання партнера по спілкуванню суттєво впливає установка – попередньо сформована готовність сприймати іншого під певним кутом зору. Її дією можна пояснити ефект ореолу – приписування позитивних якостей особам, до яких суб'єкт сприймання ставиться позитивно, і негативних – тим, хто йому не подобається.

З установкою пов'язано і явище стереотипізації.

Стереотипізація (лат. *stereos* – твердий; гр. *typos* – відбиток, форма) – привнесення в образ партнера рис, якими наділяють представників певної професійної чи національної групи [5, с. 298]. Стереотипізація виникає внаслідок узагальнення власного досвіду суб'єкта, до якого він приєднує відомості, одержані з інших джерел. Ці відомості бувають сумнівними або й хибними, тому й узагальнення можуть бути помилковими.

На формування образу сприймання людини може впливати і атракція.

Атракція (лат. *attractio* – притягування) – привабливість одного партнера по спілкуванню для іншого. Формами атракції є симпатія, дружба і кохання [6].

Отже, у ситуації спілкування образ партнера виникає як результат комунікації, що регулює процес спілкування. Партнер постає не тільки як людина певного віку, статі, а і як особистість, що має лише їй властиві інтелектуальні, емоційні та вольові риси. Їх пізнання є головним завданням міжособистісного розуміння.

Література:

1. Гойхман О.Я., Надеина Т. М. Основы языковой коммуникации. М.: Прогресс, 1997. 426 с.
2. Куликова Л.В. Межкультурная коммуникация: теоретические и прикладные аспекты: на материале русской и немецкой лингвокультур: моногр. Красноярск: ПГО КДПУ, 2004. 196 с.
3. Механізми сприйняття і взаєморозуміння. URL: https://studme.com.ua/187912067225/etika_i_estetika/mehanizmy_vospriyatiya_vzaimoponimaniya.htm
4. Поняття спілкування і міжособистісних відносин. URL: http://om.net.ua/4/4_16/4_16696_ponyatie-obshcheniya-i-mezhlichnostnih-otnosheniy.html
5. Психологический словарь / под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. 2-е изд. М.: Политиздат, 1990. 494 с.
6. Психологія та педагогіка. URL: http://subject.com.ua/psychology/psyho_pedagog/24.html
7. Сысоев П.В. Языковое поликультурное образование. Иностр. яз. в шк. 2006. № 4. С. 2–14.
8. Феномени ідентифікації, рефлексії та емпатії. URL: http://pidruchniki.com/1886031337290/psihologiya/fenomeni_identifikatsiyi_refleksiyi_empatiyi

Анотація

Ю. ФЕДОРОВА. ПРОБЛЕМА РОЗУМІННЯ Й ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПАРТНЕРА У МОВНІЙ ВЗАЄМОДІЇ

Статтю присвячено проблемі ідентифікації та розуміння особи у мовній взаємодії. Вивчено проблему організації міжкультурної комунікації у працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Розглянуто теорії міжкультурної комунікації, в яких розглядаються різні проблеми взаємодії культур. Відзначено, що для побудови образу партнера використовують такі засоби, як ідентифікація і рефлексія.

Ключові слова: ідентифікація, емпатія, рефлексія, децентрація, стереотипізація.

Аннотация

Ю. ФЕДОРОВА. ПРОБЛЕМА ПОНИМАНИЯ И ИДЕНТИФИКАЦИИ ПАРТНЕРА В ЯЗЫКОВОМ ВЗАИМОДЕЙСТВИИ

В статье рассматривается проблема идентификации и понимания личности в языковом взаимодействии. Изучена проблема организации межкультурной коммуникации в работах отечественных и зарубежных ученых. Рассмотрены теории межкультурных коммуникаций, в которых рассматриваются различные проблемы взаимодействия культур. Отмечено, что для построения образа партнера используются такие основные способы как идентификация и рефлексия.

Ключевые слова: идентификация, эмпатия, рефлексия, децентрация, стереотипизация.

Summary

YU. FEDOROVA. THE PROBLEM OF UNDERSTANDING AND IDENTIFICATION OF PARTNER IN LANGUAGE INTERACTION

The article deals with the problem of identification and understanding of personality in linguistic interaction. The problem of organization of intercultural communication in the works of Ukrainian and foreign scientists has been studied. Theories of intercultural communications in which various problems of interaction of cultures are considered. It is noted that for building the image of a partner, such basic methods as identification and reflection are used.

Key words: identification, empathy, reflection, deceneration, stereotipization.